

279849

REVISTA ISTORICĂ

= Dări de seamă, =
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICHIILE CASEI ȘCOALELOR

DE

N. IORGA

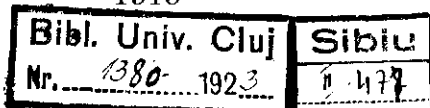
CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

BUCUREȘTI

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1915

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SEAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICILE CASEI ȘCOALELOR, de N. IORGA

CÎTEVA CUVINTE INTRODUCTIVE.

Din fondul fixat de Casa Școalelor pentru publicarea de «Studii și documente», m'am hotărît să întrebuițez o parte — alta susține Buletinul Institutului pentru studiul Europei sud-ostice, care încheie acum anul și pe care lumea competentă l-a judecat în adevăr folositor — pentru publicarea unei reviste istorice românești.

O astfel de revistă, fără „arheologia și filologia“ din titlul și cuprinsul luxoasei publicații a lui Tocilescu, continuată acuma de un comitet, n'a existat până acum la noi, deși nu e țară cu oarecare cultură generală și istorică la care ea să lipsească. Dacă sacrificiul continuu, de muncă și bani, al unui meritos cercetător, de origine bucovineană, d. Sever de Zotta, director al Arhivelor Statului din Iași, a putut ținea un an de zile așa de prețioasa „Arhivă Genealogică“, ea a tratat, ce e dreptul, pe lângă genealogia prevăzută, și puncte de istorie ce nu se pot despărți de dînsa, dar nu și-a putut îngădui a se atinge și de acele probleme de cultură și de filosofie a istoriei care preocupă tot mai mult spiritele în zilele noastre. De alminterea, lipsa de concurs a publicului a împiedecat revista de a trece de marginile anului întâiu.

„Comisiunea istorică a României“ dă la lumină un buletin din care au fost extrase până acum mai multe lucrări cu un caracter de îngrijită erudițiune. Buletinul va trebui să rămîie însă consacrat studiilor privitoare la izvoarele istoriei Romînilor numai sau la felul lor de publicare, la chestiunile de metodă în legătură cu editarea lor.

Avem publicația românească și, de un timp, și francesă, pe care o alcătuieste secția istorică a Academiei Romîne. Primirea contribuțiilor, remunerate, se face cu un larg sp'rit de ospitalitate și de dorință de a încuraja silințele tinerilor ori ale lucrătorilor singurateci în domeniul istoriei. De sigur că în anul din urmă niciun studiu de samă n'a fost refuzat de secțiune și e de regretat numai că s'au presintat, față de atîta bunăvoință, prea puține lucrări. Dar de aici

sînt excluse dările de seamă, și micile notițe nu pot intra în cadrul, mai imposant, al „Analelor“. O comunicație strînsă cu publicul este, apoi, imposibilă. Fără a mai pomeni faptul că și aici cea ce se caută mai mult și se primește mai bucuros, cea ce se potrivește mai bine cu scopurile instituției sînt studiile de istoria Romînilor numai.

Dar sînt nevoi, mari nevoi de îndeplinit, într'o țară unde lipsesc așa de mult bibliotecile de provincie, librăriile bine asortate, societățile savante și cercurile de studii care să împiedece pe profesorii plecați de pe băncile Facultății de a se cufunda în marasmul vieții de oraș mic, care cucerește și distruge cu vremea și sufletele cele mai nobile și cele mai îndărătnice voinți fecunde. Este o întreață informație istorică de înnoit la profesori, de răspîndit între oamenii mulți, de sădit în tineretul școlar care începe, odată cu anii de reflecțiune, să manifeste aplecări sau vocații. Sînt de scormonit bunăvoinți, ca acelea care, la Bîrlad, prin doi tineri ofițeri, dd. Tudor Pamfile, un folclorist de merit și de-o activitate neobosită, și Saint-Georges (de fapt, un Singiorz foarte românesc), au dat o revistă istorică de documente și notițe care poartă cu dragoste numele lui Miron Costin; sînt de recunoscut și încurajat diletanți așa de darnici în jertfe pentru colecțiile lor ca d. Gheorghe Sion din Bacău; sînt atîtea minți de luminat asupra comorilor pe care le au în pază sau pe care norocul li le-a aruncat în brațe. Operă de folos pentru știință și, tot odată, operă de educație națională.

Ce se cere de la o asemenea publicație, care nu trebuie să semene cu revistele cele mari din Apus, la care, cum se știe, partea care se cetește nu e, de loc, a articolelor întinse, care-și află locul acolo din cauza îngrădirii mai geloase a Academiiilor — cea de Inscricții din Paris are un compartiment special pentru oaspeți, „Mémoires présentés par divers savants“ — acesta-mi pare a fi titlul — și din cauza marii producțiuni științifice. Putem fixa principiul că tot cea ce e bun și metodic lucrat, tot cea ce dă rezultate trainice pe o cale cumințe poate să-și afle locul în publicațiile secției istorice a Academiei Romîne. Deci nu e vorba de asemenea studii întinse ori cu îndelungate continuații, care împovărează fără un folos general.

Cu aceasta însă o greutate, aceea a colaborației permanente și egale, ca și alta, nu mai puțin însemnată, a cheltuielilor mari, se înalătură.

Rămîne atîta teren, în ce privește fondul original, descoperirea, care trebuie semnalată fără zăbavă, ideia generatoare care se cere a fi răspîn-

dită neapărat, orientarea folositoare pentru alții, îndemnul la cercetări într'un anumit sens. Rămîne materialul mărunț, care nu poate da un volum și nu poate sprijini prin valoarea sa un studiu mai întins. Rămîne informația bibliografică, și cite lucruri de mare folos nu zac în saltare, unde se uită și se pierd!

Dar înaintea de toate rămîne darea de samă, una care să urmărească tot ce se publică la noi, ce se publică în străinătate putînd să aibă, nu numai legătură cu noi, dar și interes pentru noi, și anume, nu numai în ce privește nevoia, esențială și elementară, de a ne cunoaște pe noi, dar și aceia, fără care nu poate fi o cultură de specialitate mai deplină — și ce mult lipsește ea la noi! —, de a avea orientarea în domeniul întreg al istoriei, care, cum aminteam și într'o conferință de acum doi ani¹, se schimbă astăzi așa de mult de la un moment la altul. O dare de samă care să nu atîrne nici de hasardul lecturilor capricioase ale diletantului, nici de prietenii sau de pasiunile personale. Și mai ales o dare de samă a cărui tendință să nu fie mustrarea ascunzînd partea de merit, ci vădirea acestei părți meritase, presintînd critica în așa fel încît să nu jignească pe acel care cu inima curată vrea să aducă și el folos științei care-i place, nației pe care o iubește. În condiții ca ale noastre, dacă sînt încurajări interesate, care corup, sînt și prea multe nemiloase osînde ce descurajează oameni cari, dacă n'aū avut școală, aū totuși inteligentă și putere de muncă.

M'am gîndit că, deocamdată, o coală și jumătate pe lună, în formatul și cu litera Buletinului frances al Institutului pentru studiul Europei Sud-ostice, care acum și-a făcut drumul, ar ajunge. Lucrînd alături cu acest Buletin, care caută a scoate în relief și a cerne informația balcanică singură, dînd resumate mai largi pentru cei ce nu cunosc limba în care sînt redactate lucrările, „Revista“ care începe azi nu va atinge nimic din ce formează specialitatea aceluia. Cîmpul care rămîne e foarte vast și trebuie multe bunăvoințe pentru a-l lucra în chip mai întins și rodnic.

Să fie într'un ceas bun!

N. Iorga.

¹ Despre nevoia întregirii cunoștințelor istorice, București, 1913.

I. Dări de samă.

C. Giurescu, *Miron Costin, De neamul Moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor* (ed. „Comisiei Istorice a României“, București 1914).

Lucrarea cunoscută până acum supt numele de „Carte pentru descălăcatul d'intîi al țerii Moldovei și neamului moldovenesc“ apare, nu numai supt un titlu nou, autentic, dar și în altă formă. Constatînd „un text stabilit în mod cu totul arbitrar“, editorul a căutat și fixat textul probabil original al marelui cronicar, eliminînd ceea ce i s'a părut a fi o interpolare. Pentru aceasta s'a folosit de 18 mss. (dintre care acela de la Petersburg, de curînd descoperit de d. I. Bogdan, e scris de unul din fiii lui Miron — nu Nicolae? — și, după d. Giurescu, interpolat în capitolele IV, V, VII). Textul vine din cea mai minuțioasă analiză și oferă o deplină siguranță. Interesantă e și dovada că nu s'a u întrebuintat direct scriitorii anticii, ci numai prin compilația Sasului Laurentiu Topeltin, pe care-l cunoaște și Constantin Cantacuzino Stolnicul, și poate că l-a găsit în Apus.

Nu putem admite însă (cf. și argumentele noastre în *Ist. literaturii române în veacul al XVIII-lea*, II, p. 591 și nota 1) că lucrarea e „începătura“ despre care spunea Miron Costin în Cronica lui că a „urzit-o“ (nu scris-o) și pe care, dacă ar fi scris-o la 1675, avea tot timpul s'o revadă și s'o completeze ori — s'o distrugă (și fiul său ar fi dat el oare în vileag o scriere înna-poiată, care nu putea face cinste părintelui său?).

Că numai două manuscrise muntene au însemnarea cum că autorul a fost Mare-Logofăt („Moldova“ era un adaus firesc în aceeaștălaltă țară) nu e dovadă că e o interpolare. De unde erau să știe acei simpli copişti cariera lui Miron? Și să nu se uite că Rădu Lupescu, care a scris pentru Nicolae-Vodă Mavrocordat însuși, era un om exact și care pentru un asemenea scop trebuia să fie exact; și manuscriptul, făcut puțin înna-ainte, pentru Matei Crețulescu, foarte învățat boier (care face îndreptări și adnotații), nu era copiat în condiții rele (de altminterea cel d'intăiu nu derivă din al doilea).

Mi se pare imposibil a trece peste oboseala și vrîsta, slăbiciunea ce-și atribuie autorul. Că ar fi fost „slăvită“ (nu: slăbită) vrîsta, cum au unele din cele nu mai puțin de patru manuscrise, nu e

de admis: ce sens ar fi putut să aibă? Un copist n'a adăugat așa ceva: interpolările se fac pe baza unor procese psihologice cunoscute, în care însă nu intră această ipotesă. Că Miron nu putea fi slab, pentru că avea 59 de ani la moarte, pentru că era staroste de Focșani și prindea hoții acolo, nu ni se pare concludent. „Și până la această vîrstă“ nu poate iarăși să aibă înțelesul: vre-o 40 de ani. Pe atunci era cineva tînăr și pentru studii!

Atitudinea față de înaintașii săi cronicarii în această operă și în poema polonă nu ni se pare nici ea doveditoare, de și ea capătă o valoare pentru editor din cauza părerilor sale cunoscute asupra paternității Croniceii lui Ureche, în care vede mai mult opera stîngaciului și grosolanului petecitor care e Simion Dascălul.

Ce se spune de fapt în operele polone ale lui Miron Costin? În informația 'n prosă ce dă Polonilor, el declară întâi că „o parte a cronicii sale despre țara Moldovei, *înainte de a ieși la lumină moldovenește*“¹, va intra în mîna prietenului Jablonowski (Bogdan, *Cronice inedite*, p. 153). El arată atunci, la 1684, că face lucrul pentru întâia oară, că nu l-a făcut decî nimeni (*ibid.*).

Că în poemă vede 'n „Istrati Logofătul“ „istoricul nostru cel mai bun“ (ar fi de văzut și originalul, cred), iar în Ureche „cel după dînsul“ (*ca timp*, nu *ca valoare*), aceasta dovedește numai că el putea localiza doar cronologic pe acel Istrati ce-l umbra prin minte și care a tradus pe Herodot². Știința *că sint* letopisiții prin mănăstiri o avea pe atunci doar mai toată lumea. În poema polonă n'a apărut încă Simion Dascălul și Mihail Călugărul.

Argumentele de datare pe care le aduceam în *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, II, p. 591, nota 1, rămîn decî în picioare, ca și acelea ale minuțiosului și ascuțitului critic care a fost Ștefan Orășanu. Faptul că unele din pasagiile pe care ne sprijiniam se întîlnesc în frase pe care noul editor le crede interpolate, de oare ce se vorbește în persoana a treia („părintele nostru“) de scriitor, nu e o dovadă: copistul n'a făcut decît să treacă în persoana a treia ceia ce originalul avea în întâia, procedeu care nu e neobișnuit.

¹ Greșit, în traducere: în „Moldova“.

² Nu fără dreptate se gîndește și d. Giurescu (p. XLVIII) că i s'ar putea atribui scurtele anale până la Vasile Lupu. Dar dacă „basnele“ lui Istrate, a cărui carte n'a văzut-o Miron Costin, ar fi însuși Herodot cel fabulos?

Observăm că locurile din prezentul tratat care pomenesc de legăturile Tatarilor cu Moscova și Polonia („*lua daruri*“) sînt păstrate și de d. Giurescu (p. 27). Tot așa și acel despre succesele actuale ale Germanilor (de la 1683-4: „care vedem *acmă* la *Nemți*“; p. 28) și acela despre trecerea lui Miron pe la Chiev (p. 41). De Panaiotachi Nikusios († 2 Octombrie 1673) nu se putea spune decît mult după moarte: „vestit pe *vremea lui* la *Împărăție*“ (p. 41). Miron Costin a vorbit cu el, și știm că marile lui legături cu noi, care nu-l aduseră în București pentru clădirea bisericii Sf. Gheorghe, începură atunci cînd întovărăși pe Turci în campania polonă prin Moldova, la 1672-3 și, după d. Giurescu, cartea s'ar fi scris la 1675.

Să mai menționăm că din cartea românească lipsese cîteva păreri naive, care sînt în opera polonă. Dar *toată partea de la Traian înmăinte e aproape ideie de ideie așa ca în poema polonă (Arhiva istorică, I, pp. 161-2)*. Dar aici, în opera „moldovenească“, se adaugă la descendenții Romanilor rămășița aromânească: „și la Rumele, în țările grecești, un neam ce le zicem Coțovlah, colonia Rîmului este“ (p. 34). Originea romană a Litvanilor, dacă nu e un adaus fericit, e totuși unul (pp. 63-5). Venim la interpolații.

D. Giurescu suprimă cap. V, invocînd motivul că sînt unele repetiții.

Dar d-sa însuși recunoaște că avem a face cu un manuscris plect și nerevăzut. Și, înmăinte de toate, planul lui Miron Costin e același ca pentru tratatul polon și mai ales poema polonă, cu deosebirea că dincoace, în forma românească, se dau o sumă de lămuriri, despre vechea istorie romană, despre asemănările cu viața turcească, mai bine cunoscută cetitorilor, despre geografia Europei și chiar despre rotația pămîntului, pe care le-a crezut de nevoie Miron pentru un public mai mult simplu. În poemă însă, îndată *după partea consacrată lui Traian și cuceririlor sale vine capitolul despre cetăți (Arh. istorică, l. c., pp. 162-3)*. El trebuie să vie deci și dincoace. Întîlnim aceeași părere că toate cetățile sînt de obîrșie dacă și același adaus că al doilea rînd de „pînze“ e datorit Domnilor noștri (Giurescu, p. 44, nota). Dar aici, ca într'o lucrare mai întinsă, cu explicații, cu teorii, cu polemice, se vorbește de stema lui Ieremia Movilă și a lui Despot, pe care le-a văzut însuși scriitorul. Originea românească a Sorocăi (aici se discută dacă a făcut-o „un Pătru-Vodă“ = Rareș, cu constatarea lipsei faptului la

Ureche) vine la rînd. Și aici, dar iarăși mai pe larg, discutînd după Ureche, se admite originea genovesă a Chiliei, puindu-o în vremea cînd Țerțul Crimei s'a luat în stăpînire de Republica lor. „De Greci e făcută cetatea Turris Neoptolemi“ (poema, *l. c.*) = „să află și de Greci făcute cetăți, cum este Turnul Neoptolem“ (ed. Giurescu, p. 45, nota). Și aici o discuție, din care se vede că Bonfiniu n'a fost întrebuițat numai după spusele unuia și altuia (mă îndoiesc că Nikusios îl putea invoca în sprijinul teoriilor sale, cum admite d. Giurescu).

S'ar părea însă că este încă un motiv pentru a înlătura acest capitol din opera lui Miron Costin. Se spune că o piatră de la Galați a fost adusă în Iași „la Domnia lui Constantin Ducăi-Vodă“, și cea d'întăiu Domnie a lui Duculeț n'a început decît după moartea lui Cantemir, care, cum se știe, făcuse să fie omorît Miron. Dar ediția Kogălniceanu are (p. 24) „Ducăi-Vodă“, adecă a celui bătrîn. Forma lui „Constantin Ducăi-Vodă“ e imposibilă: ar trebui: „lui Constantin-Vodă Duca“ (ori se poate zice: „lui Neculai Mavrocordatului-Vodă“?). Numai în acest timp, campaniile turcești contra Poloniei scormoniră și arheologic aceste locuri, prin interesul pe care-l purta unor asemenea cercetări cîte unul din însoțitorii greci sau apusenii ai ostașilor, cum se vede din convorbirea, pomenită, a lui Miron Costin cu terzimanul Panaiotachi. Pentru Severin, dacă e o repetiție, se trimete la întăia mențiune („de care și mai sus s'a pomenit“). Contrazicere nu e, pentru că aici numai „tîrgușorul Severinul“ (deși nu înțelegem bine în ce sens poate fi întrebuițat acest cuvînt) e făcut de Sever. Și, aici, e *citația din Bonfiniu*, nu părerea proprie a autorului.

Interesant e și locul unde, adăugînd mult la datele poemei, Miron Costin spune că piatra cu inscripția lui Sever e adusă la Galați, la biserica „Dii“: e biserica Precistei, făcută în adevăr de negustorul Teodor și refăcută de Dia și Șerbul, feciorii lui Coman din Brăila (v. *Inscripții din bisericile României*, II = *Studii și doc.*, XIV, p. 339 și urm.; apoi XVI, p. 226; Melhisedec, *Notițe*, pp. 311-6). E iarăși legătura cu expedițiile din 1672-3. Dacă se vorbește de banul lui Ioan-Vodă cel Cumplit aflat „mai gios de Roman, iară la năruitura unei cetăți“ (Giurescu, p. 46, nota), cetatea de lângă Roman e pomenită și în poemă, *l. c.* Miron Costin avea moșia Bărboșii lângă Roman.

În cap. VI (la d. Giurescu : V), nu e niciun punct de vedere inferior celui din poema polonă : și aici descălecarea Principatelor se face, de o parte din munții Maramurășului, de alta din ai Oltului (pentru a explica numele polon de *Moltan*, pe care îl derivă din *Oltean*, cu *M* adaus !). O parte din explicații a fost și mai sus, și s'ar putea întrebuița argumentul de la capitolul V pentru a tăgădui și aici o autenticitate care e, totuși, indiscutabilă. A se compara tot ce privește numele, cu însemnarea lui „știi românește, scis romanice“, și în această lucrare românească, p. 48, și în poema polonă, p. 165¹. Partea despre port apare aici însă întâia oară.

Partea eliminată de d. Giurescu din capitolul ultim (penultim în alte ediții) are exact același stil, cu trimeteri în urmă, iar cuprinsul e ca în cîntul II din poema polonă. E aceeași copiere a lui Topeltin, aceiași luptă cu „basnele“ predecesorilor. Nu e, ferească Dumnezeu, stilul de pedant al lui Nicolae Costin, iar la cellalți fi, modești boieri cari n'au scris nimic, cari probabil nici nu știați polonește (*mă întreb chiar : Nicolae știa el polonește, căci învățase numai la Iesuiți din Iași?*), nici nu e de gîndit.

Se adaugă, după izvorul știut, rînduri despre mese și îngropări.

Aș sta la gînduri și dacă se poate suprima ca interpolat capitolul numerotat obișnuit VII. Nepotrivirile cronologice privitoare la Traian s'ar explica prin alt izvor și lipsa unei revisuirii. Este până și greșala „Herțeg și Făgăraș“ din poema polonă, și tot (p. 163) retragerea „la Maramurăș, pe la Giurgiovo (Gurghiu, dar așa e în ambele locuri) și pe la Ciuc“. Socotelile de cronologie sînt însă nouă.

Ultimele rînduri să fie un adaos datorit celui ce a presintat cartea, care ar fi neisprăvită ? Mă îndoiesc iarăși. Doar e vorba — o spune titlul — de „descălecatul țării d'intîi și a neamului moldovenesc“. De aici înainte era să înceapă însă, cum e titlul cîntului al treilea din poemă, „a doua descălecătoare a Moldovei“ — poate „și a Țerii-Românești“ ca acolo —, dar aceia n'a mai fost scrisă.

¹ Și d. Giurescu a observat asemănările, care există și cu tratatul polon în prosă, dar d-sa crede că se poate admite un interpolator care, după izvoare polone, tot ale lui Miron, să adauge la această operă. Noi nu-l putem admite, fiindcă ar fi un cas unic în literatură.

Să semnalăm, în sfârșit, între pasagiile restituite, acela care zice despre neospitalitatea unor Munteni: „nu știu din ce Munteni, o samă, s'au abătut puținel din această hire“ (p. 15). Acela în care se citează, ca paralele cu cele românești, cuvintele italiene: *delle, di, della, voi, Vossignoria* (trebuie scris așa, și nu, „vo signoria“) (p. 16). Trimeterea „la Zatocenie, în urgie la Siberia“ din Kogălniceanu, p. 11, se explică aici cu totul altfel: „de trimit la zatocenie, adecă urgie“ (Giurescu, p. 16) (de la *zatocenie*, vine cuvântul, întrebuițat în Moldova, a *zatocini*, a năcâji). Altă interpretare importantă: neînțelesul „Iobzeg“ (Kogălniceanu, p. 15; ed. Urechia n'o am la îndămină) prin Iuzbeg (= Tatarii Uzbegi); în loc de „Hambesi“ e „Habesi“ (Abisinienii). P. 30: „cetățuia“ (nu: „o cetate“) „năruiță la Galați“. P. 38: în loc de: „cum zic acei istorici“, cum zic „aicea mano“ (nu aicea „mano“) țigănește. Interesantă nota marginală din ms. de la Petersburg despre Troianul din Banat de la Bacica (p. 40, nota). La p. 44 nota marginală care deosebește cele două Chilii.

La descrierea antichităților de la Galați (p. 46, nota) se arată moneda aflată de pîrcălabul Tudori. Puțin mai departe, după Herodot, se înseamnă cetatea Taifalilor din Ținutul Lăpușnei (*ibid.*).

Cîteva observații de detaliu: „pavăță“ pentru *pavăză*, la p. 7 și aiurea, mi se pare dubios. Cavație = Covacciocius e Kovacsöcsy (unul, Wolfgang, cancelariu ardelean în epoca lui Mihai Viteazul). La p. 47 nu poate fi „Turcii, de pre locul lor Turhistan, de pre capul lor cel d'intîi: Osmangic, Otoman, Osmanlii“ (Osmangic ar fi *un loc*; Otoman n'a fost niciodată numele lui Osman), ci, ca în alte ediții: „Turcii, etc., Osmangii, Otomanii, Osmanlii“. La p. 51 „Agghel“ nu trebuie cetit: „Anghel“?

Altfel, pentru exactitatea perfectă a lucrului său științific, sîntem și acuma datorii cu cea mai deplină recunoaștere d-lui Giurescu, a cărui conștiință minuțioasă nu poate fi întrecută.

N. Iorga.

* * *

I. Minea, *Din trecutul stăpînirii românești asupra Ardealului: pierderea Amlasului și Făgărașului*, București, 1914.

De fapt, d. I. Minea, un Bănățean, funcționar la Arhivele Statului, dă aici rezultatul cetirilor și reflecțiilor sale mai îndelungate asupra legăturilor Țerii-Românești cu Ungaria în veacul al

XV-lea. E vorba de multe, de foarte multe lucruri, de atâtea, încît „de mulți copaci nu se vede pădurea“.

Dar asupra multor puncte d-sa aduce izvoare neîntrebuințate, considerații nouă și, oricum, un îndemn viu către discuții ulterioare.

Începînd cu acea răscoală făgărășeană din 1456 pe care o pomenește o scrisoare a lui Hunyady, autorul trece la tulburările sociale ardelenene din același an, la predicățiile lui Ioan de Capistrano, la prinderea Vlădicăii romănesc din părțile Hațegului și la arderea caselor lui din Inidoara, la prigonirea popilor sfințiți de acest Ioan de Caffa (după „Almanahul societății istorice și arheologice din comitatul Inidoarei“, în ungurește, anul 1900, p. 140; vom reveni într'un memoriu la Academia Romîină). Cu acest prilej notează și pe protopopol Petru de la Inidoara în 1456, după *Történelmi Tár*, 1911, pp. 194-5.

Toate acestea nu privesc Făgărașul și Amlașul, dar sînt nouă și interesante. Apol d. Minea urmărește cele d'întăiî timpuri ale stăpînirii romănești în aceste părți. Pentru d-sa e admisibilă teoria d-lui Onciul că ele s'aun reunite cu Țara-Romănească încă de pe la 1300; noi credem că pentru întăia oară aun fost date de Ludovic-cel-Mare, care le-a constituit ducat după exemplul rudei sale din Franța, Ioan-cel-Bun, față de fiii lui. Cîtva timp se urmărește subiectul făcîndu-se observații ingenioase, ca aceia că episcopatul ortodox al Severinului era menit să combată propaganda catolică în aceste regiuni (mai bine: să înlocuiască pretențiile ierarhice ale catolicilor), ori ca dovedirea falsității documentului din 1374 (p. 12, nota 18), ori nota la a doua soție a lui Radu I-iu (p. 13, nota 24), ori cea despre posesiunea Severinului de Domnul muntean la 1385 (p. 15). Mai departe d-sa încearcă a fixa (p. 16, nota 29) că după dreptul vechiu succesoral urmă la tron frațele, și ajunge a demonstra că vestitul act din 1389 de la Mircea e posterior anilor 1402—3 (*ibid.*, pp. 17—9, nota); și pentru hrisovul lui Vlad din 1432 (d-sa propune: 1437) o bună analiză, la p. 19. În ce privește actul din 18 Iunie 1438 (?) (v. p. 22, nota 42), Szabó ca și mine am întrebuințat același original de la Brașov (decî nu e în Hurmuzaki, XV o copie), dar el a transcris în cuvinte o dată care în original e în numere latine, ca în ediția mea, unde, totuși, data mi s'a părut, supț raportul paleografic, dubioasă: să fie XXXIIIj-o, în loc de XXXVIIj-o? La cetire nu

mi s'a părut. D. Minea obiectează însă că răscoala Păgărășenilor a fost în 1433—4 și încearcă a o pune în legătură cu evenimente din viața Românilor vecini (pp. 22—3). Când apoi pentru actul din 6 April 1456, pe care l-am dat în Hurmuzaki, XV, se pune egalul, trimețind la ediția din vol. II (pp. 70—1), d. Minea uită să spuie că ediția din „Transilvania“ de la 1873 e supt toate raporturile insuficientă, așa încît retipărirea se impunea.

O petrecere a lui Hunyady fugar în 1444 la mănăstirea Tismana numai pentru că întărește privilegiul unguresc al mănăstirii (p. 25 și nota 46), n'aș admite-o. Foarte bune știri și conjecturi despre uciderea lui Vlad Dracul de către același Hunyady în 1447, pp. 26—27. Oricît ar părea de greu să se identifice Vlad cu Vladislav și cu „Radozla“, pomenit așa, nu putem admite o întreită persoană domnească în acest moment (pp. 28-9). D. Minea resolvă însă chestia, care Vlad-Vodă a murit la Bălteni: e de sigur Călugărul (p. 27, nota 53). Un alt excurs folositor e nota 69 despre legăturile de familie dintre dinastia munteană și vestitul prelat ungar Nicolae Olahus. Interesantă și scrisoarea din *Történelmi Társ.*, 1901, pp. 164—5, care constată că Hunyady făcuse la Chilia o biserică pentru Franciscanii (Minea, p. 38). Până și asupra luptelor peste Dunăre ale lui Hunyady în 1454 se poate găsi aici, p. 41, ceva mai mult decît până acum, dar i-a scăpat d-lui Minea din vedere povestirea și bibliografia din a mea *Gesch. des osmanischen Reiches*, II, p. 61 și nota 3. În Septembrie 1455 se credea că el va trece în Țara-Românească ori în Moldova (după *Tört. Társ.*, l. c., p. 182, Minea, p. 42). Nu înțeleg însă cum s'ar fi chemat „Saana“ o insulă din fața Severinului, Ada-Calè ori alta (p. 43, nota 87), și e vorba în document de o cetate (eu n'am identificat cu „Bran“, ci am întrebat dacă această identificare, pur paleografică, e sau ba posibilă). Asupra uciderii lui Vladislav la Tîrșor am arătat îndoiele în ediția lui Constantin Căpitanul, p. 18, nota 1.

Pentru Vlad Țepeș se dă pe alocurea o povestire nouă (p. 48 și urm.), plină de fapte din Ardealul vecin (scrisoarea din Hurmuzaki, XV, p. 47 poate fi și din 14 Februar dacă Papa e Grigorie al II-lea; și al treilea Grigorie e onorat ca Sfînt; cea din 3 Mart 1458 nu e și în Hurmuzaki, II^s). Pentru răscoala lui Vlad Țepeș contra Turcilor trebuie întrebuițat mai mult fragmentul de cronică italiană ce am dat în *Acte și fragmente*, III.

Restul e, în schimb, expediat grabnic. Indicații prețioase nu lipsesc însă. Astfel aceia, din izvor unguresc, că, la fuga sa din țară, Constantin Basarab încredință, la 1658, armele sale boierului din Berivoit-Mari. Pe p. 74 și urm. se tratează și chestia așa-zisei vasalității a Domnilor noștri către Ungaria. **N. Iorga.**

* * *

Max Heinrichka, *100 Jahre deutscher Zukunft*, Leipzig 1913.

Sunt forma judecății critice pe care ar putea-o rosti cineva peste o sută de ani despre stările actuale din Germania, autorul semnalează cauzele relilor existente în societatea germană: materialism socialist, separatism catolic al „centrului“, lipsă de scop a liberalismului, localism strimt. Fabrica prin produsele ei grandioase revoluționează viața materială, dar desorientează pe cea morală: un epicurism greoi și crud pătrunde și stăpânește pe toți: să ciștige bani și să *guste* viața! „Lume materialistă, plină de prefăcătorie și încredere în sine peste măsură, de miserie și nevoie, dar și plină de trufie: cu cât mai strălucitoare în afară, cu atât mai săracă în lăuntru“ (p. 11). Totală lipsă de intimitate sufletească. Manie de a legifera, de a reglementa pentru a crede că *prin aceasta* a dispărut răul. Sînt așa de multe prescripțiile, încît nu le mai știe nimeni decît juristul, stăpîn decî al tuturor. I se pare autorului că mașina Imperiului merge une ori cam greu din nevoie de a cruța separatismul încă așa de vivace.

În relațiile cu străinătatea, trei probleme: panslavistă în Ost, pangermanistă în centru, colonială în Vest. Se spun lucrurile cunoscute despre marile conflicte (Germaniei îi trebuie germanismul în Austria și drum la Mediterana) și se prevede războiul (pp. 17-8): se teme că interesele ei slave ar împiedeca Austria de a sări în ajutorul Germaniei atacate. Italia dorește provinciile locuite de conșingeni ale Austriei („dar Germania nu putea să lase ea însăși, la o sfărîmare a Austriei, teritoriile adriatice pretinse de Italia; îi trebuie anume, în acest cas, Trieste ca port, pentru că de aici se atinge mai ușor Asia Orientală“; p. 20).

Autorul imaginează un război anglo-german, pe care nu-l credea așa aproape. Anglia l-ar provoca. *Italia ar rămînea neutră* (p. 29). Rusia are a face numai cu Austria. Lupta decisivă se dă pe Mare: cea d'întăiu bătălie, lîngă Heligoland, e o înfrîngere

germană (p. 31). Se debarcă însă trupe germane în Anglia (*ibid.*). Multe corăbiile engleze pier prin mine. Franța lucrează în Mediterana. Ofensiva franceză e răspinsă. Sîrbi și Muntenegrenii sprijină pe Ruși. Atacul slav e însă „întru cîtva răspins“.

Dar victoriile germane în Anglia impun pacea, la Haga (Olanda e aliata Germaniei). Englezii plătesc 12 miliarde de mărci și cedează Canada Germaniei; 2 corpuri de armată germană vor sta 10 ani în Anglia (p. 34). Ruși și Germanii nu s'au încăierat însă. Austro-Ungaria se dovedește incapabilă de a se menține. Bulgaria și România stau neutre (p. 35). În Tripla Alianță, Olanda ia locul Italiei.

Într'un târziu, conflict cu Austria: pierzînd Canada (în ipoteza autorului), li trebuie Germanilor un domeniu colonial nou. E acesta. Dar pretextul e apărarea Germanilor din Monarhie. Rusia ocupă Galiția; Sîrbi și Muntenegrenii Bosnia și Hertegovina. Ungurii se predaș, cu condiția unei nouă uniuni personale. Italia e răspinsă. Franța ia Belgia, Germania Luxemburgul.

Dacă nu e aici profecție, e în multe privinți revelarea unor sentimente care nu se exprimă în altă formă. **N. I.**

* * *

G. Zagoriț, *Din trecutul Ploieștilor: Monumente istorice, o cronică inedită, brazda lui Novac* (Bibl. „România Viitoare“, director D. Munteanu-Rîmnic), Ploiești, 1914.

„Rod al unei munci de mai mulți ani de zile“, cărticica aceasta, care poate servi de model pentru alte monografii orașenești, vădește ostenele cinstite care au produs-o. D. Zagoriț a înțeles — ceia ce înțelege prea puțină lume, și mai ales domniile profesorii de istorie, cari se plîng că n'au ce lucra „în provincie“ — ce folos pot aduce cercetările în Arhivele orașelor (care mai toate încep la Regulamentul Organic, deci *au materia pe o sută de ani al prefacerii noastre totale*), și asupra monumentelor din cuprinsul lor și din vecinătate (fără a mai vorbi de scotocirea documentelor pe la particulari, unde sînt). Pe 20 de pagini se dă un resumat din ce se poate ști despre biserici, edificii publice, case private, etc. Dar evident că s'ar putea spune cu mult mai mult lucrîndu-se stăruitor în Arhive.

Se semnaleză însă o sumă de monumente istorice în județ: ruinele palatului lui Mihail Spătarul Cantacuzino (p. 20), la Coslegi casele bălăcenești cu biserica (nu se dă inscripția), la Rîtov ca-

sele cantacuzinești și biserica, la Popeștiu lui Antonie-Vodă ruine de case (p. 21), la Stăncești rămășițe din vechea biserică (p. 24), la Mărginenii-Pirliți, crucea din vremea lui Matei Basarab și ruinele casei Cantacuzinilor (p. 26).

Brazda lui Novac e un lung studiu de arheologie romană, ale cărui concludii sînt discutabile, dar care e bine scris.

În sfîrșit însemnările de cronică ale preotului N. Ioachimescu (care învățase pictura la Roma; e tatăl d-lui I. Papiniu), despre cele ce s'au petrecut în mahalaua lui de la 1814 încoace. În notă pentru întăia oară se întrebuițează dosare de-ale isprăvicatelor, păstrate în Arhivele Statului.

Se adauge și o foarte bună hartă a județului, de locotenentul Zagoriț, el însuși un scriitor, în domeniul istoriei militare.

N. Iorga.

* * *

G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II, 1708-1787, București, 1914.

De ce stăruie d. G. M. Ionescu, al cărui zel s'ar putea cheltui cu folos în editări de texte și în lucrări mărunte, să scrie opere pentru care pregătirea-l lipsește, din nenorocire, așa de mult? Și de ce nu părăsește sistemul de a reproduce literal din autorii citați, fără a pune semnele de citație obișnuite și datorite? Un exemplu: la pp. 19-20 tot pasagiul de la „Nu este nicio dovadă“ până la „bizantine“ (fața toată) e copiat — dacă autorul și-ar da samă că e nepermis procedeul său, am întrebuița calificăția de: plagiat — după a mea *Istoria Bisericii*, I, p. 13. Și totuși la mijloc se înfige un citat din d. Onciul! De acolo înainte se reproduce, rînd pe rînd, după d. Onciul, *Originile Principatelor*, p. 143, până la „țara sa“. Ca formă-l aparțin autorului doar pasagiile informale în care se luptă cu „papistașii“, Iesuiții și Grecii și altele de același fel, orî extrase informale din Arhivele Statului (p. 322 și urm.). Cea mai mare parte din p. 25 e din cartea mea citată, vorbă de vorbă, fără niciun semn de citație. Și așa mai departe.

Să mai pomenim curiositățile ca aceia că fugariii greci din Constantinopol sînt puși să vorbească franțuzește (pp. 33-4), că memoriul mieu despre Muntele Athos e utilizat după gazete, că acela despre legăturile lui Vasile Lupu cu Patriarhia din Constantinopol îi e total necunoscut, că o mare parte din citații sînt

de împrumut (aşa e la p. 61, unde textul mieu e anexat pur şi simplu, cu note cu tot; aşa e şi la p. 71, unde autorul n'a verificat măcar citațiile mele, etc.)? Cu sistemul acesta de sigur cartea e bine informată, erudită şi chiar bine scrisă, de şi stilul variază necontenit, după autorul copiat.

N'aş fi scris aceste rînduri, fiindcă e de la o bucată de vreme la noi obiceiul, care însă permite lăţirea erorilor între cei neştiutori, de a se tăcea asupra cărţilor fără valoare. Dar autorul pune preţul de 7 lei unei lucrări de 376 de pagini cu cîteva planşe detestabile; el are de sigur speranţele sale de a o desface prin niscaiva protopopi, el cere şi capătă, fraudulos (dacă există conştiinţa), sprijinul I. P. S. S. Mitropolitului Primat şi candidează la o catedră universitară.

Atunci şi lui şi publicului trebuie să i se spuie lămurit acestea. Tăcerea nu păzeşte moralitatea.

N. Iorga.

* * *

M. Theodorian-Carada, *Vasile Lascar, 1852—1907*, Bucureşti 1913.

Puţin din oamenii noştri politici s'aû învrednicit după moarte de o biografie, răzimată pe hîrţile rămase de la dinşii, din partea vre-unei rude pioase ori a unui preţuitor statornic. De şi n'a stat în cele d'întăiu rînduri ale oratorilor ori dătătorilor de direcţie, Vasile Lascar a avut acest noroc. Şi biograful său e un scriitor de talent, d. M. Theodorian-Carada.

Cartea are însemnătate istorică. O avea şi fără să se puie în fruntea ei fantasii genealogice „bearnese“ şi bizantine: trebuie să se spuie odată că asemenea ambiţii, care umplu minţile oamenilor de Comneni, de Laskaris ş. a. m. d., sînt de-a dreptul ridicule. Nicî cu acel Lascar din suita lui Napoleon n'are nicîo legătură fiul boierinaşului Serdarul Emanoil Lascar. După mamă Lascăr era din neamul Urdărenilor. Interesante amintiri despre ce era liceul din Craiova supt latinisantul Fontanin, care a umplut lumea cu Pretorienî, Pictorienî, etc. Numele filosofului frances Caro nu se scrie „Carro“ (p. 13).

Venind la viaţa politică a lui Lascar, d. M. Theodorian crede că ar fi fost bine ca încă din 1877 să se fi proclamat regatul romîn (p. 23; se ştie că Milan al Serbiei a fost proclamat rege, în mijlocul înfringerii, dar n'a primit titlul). O foarte bună caracterizare a persoanei şi guvernării lui D. Brătianu, pp. 24—5.

Asupra cauzelor rupturii dintre I. C. Brătianu și Rosetti, p. 26 și urm. La discuția reformei electorale, Lascar e pentru cele trei Colegii, dar nu pentru votul cu bile propus de Boierescu (p. 31). Insuccesul moral al reformei, p. 35 (*quid leges sine moribus?*, zicea cel vechi). Asupra decepțiunii tinerilor liberali (dintre cari singur Al. Djuvara se întoarse înapoi), p. 37. Pentru încercarea de la Februar 1888 a unui Guvern Dimitrie Ghica-Kogălniceanu, p. 39. Portretul, puțin simpatic, al lui Gh. Pallade, pp. 46—7; al lui Aurelian și colegilor săi de „drapelism“, pp. 54—5. Largă și interesantă expunere a chestiei Ghenadie, p. 48 și urm.

O serie de acte privitoare la trista afacere Ghenadie, acte de incultură lacomă, de șiretenie bizantină la alții, dese ori de lipsă de hotărâre și curaj la oamenii Guvernului, se adaugă la interesanta cărticică.

N. I.

* * *

K. Lamprecht, *Deutscher Aufstieg, 1750-1914, Einführung in das geschichtliche Verständnis der Gegenwart, zur Selbstbelehrung für Jedermann, zum Gebrauche bei Vorträgen und zum Schulgebrauch*, Gotha 1914.

Înainte de a se ocupa de ultimii o sută cinczeci de ani, cum îi e planul, marele istoric german atinge trecutul întreg al nației sale, pe care-l împarte în trei perioade despărțite prin datele de 500 și 1450. În spațiu se constată: rătăcirii, așezare, consolidare, expansiune spre Ost, emigrație contemporană. În ce privește condițiile de istorie universală: influențe culturale antice prin Roma, comunitate supt acest raport cu Slaviile din Vest, inferioritate în ultimele manifestări ale culturii (gust, modă, politeț, etc.) față de națiile romanice occidentale, dar superioritate morală. Ca dezvoltare proprie: veche cultură admirată de Tacit, artă străveche norvegiană, intimitate religioasă mai pronunțată, inițiativa Reformei.

Partea vie din trecutul german nu începe acum cu Luther, ci cu generația de la mijlocul veacului al XVIII-lea. O întâie perioadă duce până la 1880; în ea se deosebesc: „epoca de sensibilitate și „*Sturm und Drang*“, a absolutismului; aceia a „clasicismului, romantismului și luptelor de libertate“; a realismului și mișcării de unitate (—c. 1850); a epigonilor (— 1871).

Dar, în afară de plan, sînt multe observații ingenioase: pp. 4-5

deosebirea între cultura Ostasiei, cu un singur izvor, și cultura, rezultată din amestecuri felurite, a Europei; pp. 7-8, constatarea faptului că rătăcirile germane *nu încep de fapt* la data când le semnalează izvoarele latine și grecești pentru că atingeau liniștea Imperiului și că ele se opresc numai odată cu potolirea Normanziilor, abia în veacul al XI-lea; p. 8, că alcătuirea poporului german se face odată cu așezarea lui și că numele comun apare abia în veacul al X-lea și al XI-lea; p. 9: că orice coloniști decad cultural, dar se dezvoltă economic și politic mai iute, pentru că ei au mai multă libertate; pp. 22-3, guvernarea după idealul biblic a principilor din epoca Reformei; apoi adăugirea la acest model de elemente luate din humanism și raționalismul lui Descartes-Leibnitz, care înfrunște și asupra lui Frederic-cel-Mare: de la 1750 „națiunea“ apare și cîștigă teren; Statul se „naționalizează“, până la „democratizarea“ noastră (p. 23); apare opinia publică și-sî cere jurnalele; p. 26: că de la 1750 înainte se adaugă la concepția Statului motive „universale“.

N. I.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

Elie Dăianu, *Eminescu în Blaj, amintiri de-ale contemporanilor*, Sibiiu 1914.

Eminescu pare să fi stat la Blaj numai cîteva săptămîni de primăvară în 1866, venind prin Bicaz. Pietatea pentru Aron Pumnul, iubitul lui profesor, îl aduce la locul unde se formase sufletul acestuia. A lăsat amintirea unui zelos cetitor și a unui recitator talentat: îi plăcea să zică din Alecsandri. A luat parte la adunarea din August 1866 a „Asociației“. Neizbutind la grecește, plecă. A trecut prin Sibiiu, unde l-a îmbrăcat răp. N. Denșușianu, prin Rășinari și prin salvatoarea „vamă a cucului“. Cîteva versuri pe cartea unui coleg, iscălite „M. G. Eminescu din Ipotești“, p. 33.

N. I.

DOCUMENTE.

Un descîntec datat.

Craiă nouă, Craiă nouă, Craiă nouă, cumună de diiamantă, petre scumpi, lună luminată, tu ești înă ceriū și vezi și pre pămîntă, eū, Enavhi, Safta, Ștefanū Miclescu (?), împreună cu casa noastră, nu pu-

temu să ne odihnim în casa noastră, nici putem să ne stăvim cu dobitoacea în umbra casei noastre, nici noi nu putem să trăim cu oamenii, ca lupul ziua în sat, ca mîța cu cămile, ca voghiul zioa, ca pasările ceriului, ca calul cu albinele, ca șoricile cu mîța, ca gărgăunile cu omul, ca șarpile cu drumul, ca moara nefecată, ca tâlhariul vestit, ca curva la pustiu, ca doă sabi într'o tiacă, ca rața la uscat, ca oile cu lupul, ca lupul cu târgul, — așe noi nu putem să ne odihnim în casa noastră de pizmașul, dușmanul, de răul faptului. Lună luminată, tu ești în ceriu și vezi și pe pământ; noi ne vom culca și ne vom hodini, iar tu să nu te culci, nici să te odihnești; să vi la casa noastră și să rădică totu faptul din olaturile casei noastre și di suptu pragul casei noastre și dinu capul nostru și dinu ocolul vitilor noastre și dinu toate căte sânt ale noastre. Lună luminată, faptu cu gătlan de lupu, faptu cu icre de broască, faptu cu urmă de cerbu, faptu cu urmă de mîța și de căine, faptu cu rumăgătură de sfredel, faptu de mîncătură de căine, faptu de mîncătură de cariu, faptu cu argint viu, faptu cu sudoare de cal, faptu cu șarpe, faptu cu păr de ursu, faptu cu icre de broască, faptu cu sagnă de calu, faptu de noă niamuri, faptu de noă feluri. Lună luminată, vino cu ucenicii tăi și ne curățește pre noi de totu faptul dinu casa noastră, și caută pre celu ce ne-au făcutu noă faptul, și, de va fi viu, să-l duci totu faptul de la casa noastră și să-l lepezi în olaturile casei lui, în plomădeșu cu pâine și în putena cu borșul, în solneța cu sari și în capul lui și în casa lui și în masa lui și în agonisăta lui. Iarășu, de va fi mortu, să te duci și să-l pu pe mormântu lui. Iară noi, robii lui Dumnezeu, Enachi, Sanda, Ștefan Miclescu (?), și împreună cu toată casa noastră și cu dobitocile noastre, să rămănem curași și lămurii, ca argintul celu strecurat, ca maica ce mi-au făcutu, iar faptu să piei cum pere roa de soarea, să să ducă de pe capul nostru și să să ducă pe capul celu ce ni-au făcutu noă faptul. Aminu, aminu, aminu. 1818, Ghen. 14.

Și, cându vei vedea luna noă, întă să stai pe locu și să răpezi să aducă o pâne începută și să cetești carte aăsta de 9 ori, și să bei toși, și să stropești vitele, și pe totu locul, și să o cetești în trei luni noă, și să fii curași; și așe vă viți izbăvi de faptu.

(Colecția d-lui G. Sion.)

NOTIȚE.

Un manuscris de traduceri din rusește.

În n-1 de la 31 Decembre 1914 al „Gazetei Transilvaniei“ părintele Emilian Cioran înfățișează un manuscris de geografie necunoscut până acum:

„Manuscriptul e următorul: „*Gheografia ce s'au tălmăcit pre limba romînească, de pe cea moschiciască, ce s'au tipărit în Sfîntul-Peterburg, întru împărăteasca Academie a învățăturilor, la anii de la Hristos 1759. Și am scris eu, popa Sava Popovici de la Rășinari, Martie, a. 1785*“.

Manuscrisul pomenit cuprinde 84 de pagini. Întăiu ni se spune „ce este gheografia“. Urmează apoi 17 „table“. Întăia tablă „pentru rotofolul pămîntului“, trecînd apoi la descrierea *Evropet*, amintind pe scurt despre fiecare țară din acest continent. Despre Ardeal puțin amintește, spunîndu-ni că Ungaria se compune din mai multe *cneji*, precum: „*Cnejia Ardealului, întru care este Hermanstat, oraș mare. Cronstat saū Brașov, loc cu multă mulțime de oameni*“.

Despre România de astăzi cetim în manuscris: „*Acele țeri pe care le stăpînesc Turcii într'un loc cu Grecia în Europa, să numesc; Valahia, carea este cnejie, întru carea este București, scăunie Domnului Valahiei (adecă a Țerii-Românești), Moldavia, cnejie, întru carea este Iași, oraș de scăunie*“.

Despre celelalte continente, afară de Australia, în manuscrisul pomenit aflăm foarte puțin.

„Gheografia“ părintelui Sava, scrisă la anul 1785, e cu litere cirilice de o rară caligrafie. Peste tot numai cine a avut prilej să vadă vre-un manuscris de-al părintelui Sava poate ști cît de frumos copiază și scria acest preot, încît la întăia privire crezi că sînt tipărituri.

În legătură cu „Gheografia“ părintelui Sava, amintesc că în același volum manuscris aflăm și o poveste tradusă tot din limba rusă, anume: *Povestea năvălirii și a încunjurării a marii bătălii a Marelui-Cneaz Dimitrie Ioanovici samoderjețul a toatei Rusii, împotriva celui făr' de Dumnezeu și răului cinstitor Împărat al Tătarilor, Mamai*, pre carele cu ajutorul lui Dumnezeu la anul 1245 al bătăii lui cneaz Dimitrie Ioanovici cu Împăratul Mamai

al Tatarilor, pe cari în treisprezece mii de loc împrăstiați era, de-abia au ajuns să stea trupurile ca snopii pe câmpuri. Tătarii morți, și că în sfârșit l-au biruit, măcar cu îngîmfarea sa. Mamai, ca un mîndru era, întru nimica nu băga în seamă de o cnejie rusească, o Împărăție veche tătărească. Ci dar Dumnezeu mîndrilor li stă împotriva, iară celor smeriți li dă dar. Această biruință s'au făcut cu ajutorul lui Dumnezeu, precum să cunoaște din Istorie, cînd în oastea rusească să afla 399.000 de ostași iară în oastea tătărească păgînească se afla Tătari 1.200.000.

Tălmăcitu-s'au această istorie din limba rusască în cea rumânească prin toată cheltuiala mea: Popa Savva Popovici ot Rășinari, 1785, April 12. Capela episcopoească.“

Aceasta e introducerea „Poveștii“. După ce ni tălmăcește amănunțit lupta Rușilor cu Tătarii, pe 82 de pagini, urmează încheierea, pe care de asemenea o transcriu:

„Văzînd această minunată istorie, întru care scriem, la această bătălie 1.200 de mii de păgîni Tătari și 253 de mii de creștini ruși, care această bătaie au fost la anul 1266, — care poate să socotească fieștecine, căci, cîte bătăi s'au făcut dintru începutul lumii, nu vor fi pornit la o bătaie atîta mulțime de oameni, precum au pornit la această bătaie.

Afîndu-se în istoriile rusești precum au stăpînit spurcații Tătari țara căzăcească anii 150, până cînd au făcut Dumnezeu cel puternic de s'au răscumpărat creștinii din tirănia lor prin vrednicia marelui slăvitului viteaz cneaz Dimitrie Ioanovici, carele întru acești anii cu mare tirănie au stăpînit pe creștini. Iară în vremile de acum mare milă au făcut Dumnezeu cu pravoslavnicii creștini ruși sau muscali, că, din Mare-Cnejie, s'au înălțat la mare Împărăție, care în vremile de acum nu era altă Împărăție mai puternică în toată Europa decît aceasta a Muscalilor.“

Acte cîmpulungene.

În posesiunea d-lui general Spiroiu, fost deputat, și în Bibl. Ac. Rom. se află un caiet tipărit, de format mare, cuprinzînd, nu numai actele cunoscute privitoare la drepturile Cîmpulungenilor, cu oarecare deosebiri¹, dar și o sumă de altele:

¹ În actul lui Leon-Vodă („Magazinul istoric“, V, p. 334): Pătru p. Petru, Voevoda p. Voevod, Mechedin p. Menedic, Climea p. Clîmcea, Tîncavul p. Tîrcavul, răposatului Vădislav p. Vădislav. În al lui Matei („Mag. ist.“, p. 339): moștenilor p. moșnenilor. În broșură e sărit actul lui Matei, pp. 342-3 (8 Dec. 7145).

În schimb avem: 1) actul lui Alexandru-Vodă din 31 Iulie 7076 pentru Funda și fiii Voicuță, cu fiul Tincea, și Vitan, dându-li satul „Stesbei pe Bughea“, după hrisovul lui Vintilă-Vodă (p. 6).

2) Actul din 9 August 1800 a lui Radu sin Dumitru Blegu „dumnealor oroșanilor cîmpulungeni“, care dă pe 60 de talere „hrisovul de cuprinderea moșiilor ce au avut în hotarul orașului, aflindu-se vechiū oroșan din moși, strămoși lui, încă și în munți“, tatăl său, care „se înstrăinase în Țara Nemțeană“.

3) „Listă de numele celor iscăliți în zapisele vînzării cu arendă a venitului munților orașului Cîmpulung de la 1787 până la anul 1824.“ Nume extrem de interesante (Micudă, Tonghioiu, Frățiloiu, Vlăicuț, Moloiu, Pochină, Pepenel, Cîrjă, Buduluca, Rățulea, Patraulea, Pîrgoiu, Mintoiu, Zgaia, Ciorbencea, Boacă, Heroiu, Mendea, Cazar, Șaiu, Goznea, Măgăreată, Cărăbea, Gîrniță, Tărcău, Dudulea, Zimbrocii, Hodorogioiu, Zidăroiu, Bendea, Boncănel, Buică, Beznea, etc.).

4). Învoiala lui „Nicolae județul Cocoșoiul, al orașului Cîmpulungul, dinpreună cu toți orașenii miei cîmpulungeni“, cu „Ungurenii streini, din sloboziile ce sînt șezători cu casele lor pe moșia din cîmp a orașului“, cari-și pasc și vitele acolo, supt grija unui „ispravnic za Ungurenii“ străini, ca să dea „claca caselor lor“ și „dijma din bucatele ce fac pe moșia orașului“ și pentru pășune 40 de bani pe an, neluîndu-se mielul „de odaie, cînd vin din jos cu oile de la vale i primăvara și le trecea ducîndu-le pe la casele lor pentru tuns“ (14 Ianuar 1785).

5) Jalba orașenilor din 1804, pentru că moșia lor se privește ca domnească și fac și alții „case, ogrăzi și altele“, „mîncînd-o cu totul“ „biata moșie a orașului“, nedînd claca și dijma (Sterie județ).

Cercetarea arată că vechile hrisoave s'au întărit la 7225; se face pe voia orașului.

Se reproduce hrisovul din 20 Mart 1794 al lui Alexandru Moruzi: scutire de vămî, oprire de străini, cumpărare reciprocă, judecata orașenească, scutire de fumărit pentru pește, dînd o oca la mănăstire, de ierbărit la vitele tăiate în braș și „la scaunele de case care pune toamna în dealul cu vile“, de cîhodărit, de 1000 de porci pentru Brașov, de cõtărit pentru „mătase și altă neguțătorie pe la țiguri“, monopolul vinului și al încărcării de

marfă, fixarea la dijmărit și oierit de 30 de bani poclon și un prînz pentru slujbaş, înlăturarea negustorilor străini, otaștina veche și pîrpar de 12 bani de cramă, vadra „din zece una“ la viile din Dealul Piteștilor, pe „moșia Radului-Vodă“ și la Cio-cănești, a Nucetului; vînzare liberă de vin la crămîi, posesiunea muntilor „din descălecătoarea țerii“ scutire de fîn, lemne, cai de olac „pentru ispravnicî“.

6) Cîmpulungenii arendează pe trei ani „mărginile orașului“ lui „Nicolae proin județ, Grecul“, cu 200 de taleri pe an, cu elacă, dijmă de cînepă, fîn, etc. Va lua acest venit el, — și pentru trecut.

7) Arătarea din 2 Ianuar 1806 pentru plîngerea „satului Voinestii-de-jos și cu toți streinii ungureni ce șed pe moșia orașului Cîmpulung“ (Valea-Mare, Valea Bârbușă, Ocheștii, Mărcușul), că aceștia calcă, *simfonia* de acum 20 de ani, cînd se prevăzuseră numai 40 de bani pe an. Se vede actul din 13 Ianuar 1785, care fixă pentru Ungureni acea sumă, „iar Vălimărenii, ce se numesc pămînteni“, 30. Orașul n'o recunoaște. Armașul Bănică arată contrariul.

Orășenii plîngîndu-se că se fac clădiri, se string actele la 12 Mart. Socotelile înseamnă din partea adversarilor „cașuri de pescheșuri la București“, „cinsti pe la Logofeți în București“, „plocoane în București“, „peșcheșuri pe la judecători“, „leturghii ea să ajute Dumnezeu Dreptății“. Între ei, Peștină, Șendroiul, Șindrilarul, Zărnescu, Onea Ungureanul, Oprea Iuga cu „două căminuri“, Șendroiul, Inarul, Tuțuianca, Curea, Vișoiu, Stoica Ureche, Iobuleasa, Lațcu Lazea, Stanciu Chioveanul, Radu Chică, Bădea Bivol, Uleia, Lupoiu, Falcă, Mleică, Bilcă, Puicuș, Eriminu, Caruță, Erișanul, Poca, Țigău, Oichî, „ce este fugit innăuntru“, Oncioiu.

8) La 1-iă Ianuar 1819, Cîmpulungenii dau lui Ienachi Guroiu din mahalaua Popa Savu loc în ulița Tîrgului „ca să-și puie și el un scaun, să aibă ca și alți oroșani“, cu 5 lei pe an embatic.

9) La 25 Septembrie raport pentru „plîngerea orășanilor că nu dau unii boieri embatic pe prăvălii ce au pe loc obștesc“ și că le fac fără voie, ca și „vaduri de herăstraie pe moșia orașului“, numind pe Serdarul Scarlat, pe Istrati Urianu, pe Logofătul Ilie Condicarul. Un Postelnic luase în arendă tot embaticul prăvăliilor. Se obiectează că învoiala din 1817 prevede 5 taleri de prăvălie,

nu 20. Se vede că e locul de unde s'a abătut apa din mijlocul oraşului, pe care se află 40-50 de prăvălii, cu condiția, expresă, de embatic. Se vede că Clucerul Constantin Eliad iea „un câmp din capul oraşului“, în legătură cu moşia lui, precum şi un „izlaz slobod“. Urianu iea „peste Bughea un codru de loc“ şi „îl trage de la lemne i nuele, cînd merge de taie pentru trebuința lor“.

10) La 1824 se arendează „pășunea munților“ lui trei Logofăt Nicolae Rucăreanu: pe opt ani şi cu 4.500 de taleri (Dumitrachi Aricescu, judeţ).

11) 1823. Judecata lui Gheorghe sin diaconul Gheorghe din oraş cu Vişoani, din Vişoiul, cari nu-i dau adeti şi clacă. Ei zic că tau pe moşia obştii, nu pe a lui. Se vede hotarnica din 13 Iunie 1780, cu Sandu sin Ivan judeţul şi Nicolae judeţul Mateoiu.

12) Hotărîrea lui Vodă Ghica, din 12 Mart 1824 în aceeaşi pricină.

13) Raport din 29 Ianuar 1824, în aceeaşi pricină, citînd:

a) Actul din 18 Mart 1785 al judeţului Nicolae pentru ţinere de circiumă cu vin şi rachiū;

b) Hotărîri din 1806 pentru apărarea moşiei tîrgului de cumpărări ilegale;

c) Acte din 1806 şi 1809 de la Gheorghe judeţul pentru venitul de la Ungurenî;

d) „Carte de judecată“ din 25 Mart 1822 a judeţului Nicolae;

e) Act din 1726 pentru schimbul preotului Duminică cu un Ghinea sin popa Banul, între un loc şi o „căruță de doi cai“;

f) „Judecată isprăvnicească“ din 10 Decembre 1785 cu privire la biserica făcută de diaconul Gheorghe şi la pretențiile lui „Nicolae Piteşteanul biv judeţ, însoţind pe unii din oraşanii cei proşti“;

g) „Carte de alegere“ din 22 August 1806 pentru „moşia de la Vişoi a Iorghii biv judeţ şi a pîrîtului Gheorghie frate-său“.

Se aduce martor şi „pe Nicolae biv judeţ, ce zice că au stăpînit judeţ în oraş poate zece ani şi este trecut în vîrsta bătrîneţelor“.

14) 6 April 1841. „Obştească invoire.“ Luptă de la Ianuar 1832, „dispută“, între „moşnenii oroşanii cîmpulungeni“ şi „magistratul acestui oraş, cu boeri şi neguţătorii hălăduiți aici, carii s'au fost unit cu Magistratul, persoane 73“, pentru „venitul mun-

ților și al mărginilor noastre“, care n'ar fi să între în „Cutia Magistratului“. „Spre a se pune la un cărar mai drept“, după sentința lui Alexandru-Vodă Ghica se decide: a se da un bilet moșnenilor; a se face 6 *ingrijitori* de venituri, fără plată, „numai din patriotism, bez cînd ei vor voi să-I mulțumească“; cercetarea condicelor se va face anual „de către un preot moșnean și de cîte doi sau trei moșneni din fieștecare mahală“; ținerea actelor „la un loc sigur“, „fiind supt grea osîndă și răspundere cînd se va răpune vre unul dintr'acelua neîngrijire; îngrijitorii pot „face lepădare“ și ei pot fi și scoși pentru necredință; se vor alege de preoți moșneni din fiecare mahală cu 3—4 fruntași „vechi, adevărați moșneni“.

15) Judecata din 29 Novembre 1833, la Divan, magistratul avînd avocat („avocatu acestui Divan“) pe Alexandru Schină. E „pe obrazul pîrîților moșneni sau a tutulor de obște orașani de la Cîmpulung, între cari se află și boierii“.

16) 13 August 1840. Judecata cu Radu Sitarul din margine pentru moșioara sa.

17) Hotărîrea Curții de revisie din 18 Maiu 1848. Se arată acte:

a) de la „toți preoții, toți boierii, toți mazilii și toți ruptașii“;

b) Zapis (10 Maiu 1800) „a lude patruzeci din douăsprezece mahalale de acolo, cu pecetea orașului“, pentru o datorie.

Ciștigă obștea.

18) Hotărîre din 14 April 1848 că restul locuitorilor nu-s clăcașii moșnenilor în sensul Regulamentului, ci dau numai după învoiala din 1785.

19) 28 Februar 1850. Hotărîre a lui Vodă Știrbei pentru a se alege aceștia dintre clăcași.

20) Plîngerea de la 1855 a moșnenilor contra clăcașilor. Rudenii îi persecută fiindcă nu sînt primiți, între moșneni, și cu „enteres de vechilet“. Ca birnici din 1824 face moșneni pe Mărcușeni, pe Bugheni, Oichești și Bărbușeni.—Ordin domnesc din 1 Iunie 1855.

Caietul e de format mare, cu litere grăunțate.

Pare a fi alcătuit pentru un proces, care continuă, mi se pare.

În orice cas, el n'a fost pus niciodată în vînzare.

N. Iorga.

SUMARIUL :

N. Iorga : CITEVA CUVINTE INTRODUCTIVE.

I. DĂRI DE SEAMĂ despre: *C. Giurescu*, Miron Costin (ediție) — *I. Minea*, Amlașul și Făgărașul. — *Max Heinrichka*, Viitorul german. — *G. Zagoriț*, Ploieștii. — *G. M. Ionescu*, Mitropolia Ungrovlahiei. — *M. Theodorian-Carada*, Vasile Lascar. — *K. Lamprecht*, Mersul ascendent al Germanilor. — *Elie Dăianu*, Eminescu.

II. DOCUMENTE: Un descîntec datat.

III. NOTIȚE: Un manuscris de traduceri din rusește. — Acte cîmpulungene.

Manuscrisurile se trimet d-lui *N. Iorga*, Vălenii-de-Munte (Prahova).

Administrația: Vălenii-de-Munte, Tipografia
„Neamul Românesc“.

Un n-r 30 de bani; abonamentul anual 3.50;
pentru străinătate 50 de bani n-rul; abona-
mentul 4 lei.

Pentru cărțile despre care se fac recenzii care le
recomandă se poate reținea gratuit, după dorință,
anunțul pe copertă.

Pentru studenți, prețul în jumătate, direct de la
administrație.

Au apărut n-rele 10 și 11-12 pe lunile Octobre și Novembre-
Decembre 1914 din

BULLETIN DE L'INSTITUT

POUR

L'ÉTUDE DE L'EUROPE SUD-ORIENTALE

SUMARIÛ :

Veress : Acta et epistolae.—Greceanu : Généalogies roumaines.—Fondation Carnegie: Rapport.—Iorga: Deux conférences.—Müller: Repser Stuhl.—Lambros : Île de Ianina, Île de Saséno.—Ortiz : Relations italo-roumaines.

Pernice: Nations balcaniques. — Văcărescu: Arrivée du roi Charles. — Süssheim: Débâcle turque. — Cook: Angleterre et Turquie. — N. Popescu: Patriarches de Constantinople en Valachie et Moldavie. — Iorga: Impérialisme autrichien et russe, Venise dans la Mer Noire, Les princes roumains et l'école, Lettres de Tudor Vladimirescu. — Livre Jaune français.

Revista Teologică (Sibiiu), anul VIII, n-le 13-22.

S. Dragomir : Semicentenariul reînființării Mitropoliei noastre.—Gruia: Episcopul unit al Ardealului, Ioanichie Martinovici (1710-1721).

Történeti szemle (Pesta), anul IV, n-l 1.

Șt. Heinlein : Procesul lui Miltiade.—Ladislău Erdélyi : Chestiuni din istoria socială a epocii arpadiene.—Alexandru Tokáts : Pașa Oroslan.—Eugeniu Gyalokay : Oastea din Ardeal pe vremea năvălirii Rușilor la 19-20 Iunie 1849.—Gulielm Fraknoi : Confederația din 1472 (erată).

Aici se vor publica și anunțurile revistelor și cărților de specialitate ce ni se vor trimete, precum și a articolelor de cuprins istoric, mai ales privitor la noi, din toate revistele noastre și cele străine.
